

O privire în oglindă

Anatol MORARU, redactor șef

Sincer vorbind, aş prefera să mă pronunţ mai degrabă pe marginea unor subiecte ce țin nemijlocit de cultură sau literatură, la asta parcă mă pricep mai bine. Dar așa cum realitatea convulsivă pe care o trăim generează în permanență probleme stringente și întrebări răscolitoare, nu-mi convine să mă închid într-un turn de fildeș cu climatizor.

Fenomenul pe care vreau să-l iau în discuție - intelectualul și societatea - e, aparent, unul frecventat, fără miză. Or, cine s-ar încumeta să polemizeze astăzi despre importanța elitei pentru viitorul unei țări. Și totuși...

Intelectualul de rasă a fost, se știe bine, în toate timpurile un director de opinie, o forță de gravitație. Istoria românilor, cel puțin din ultimile două secole, atestă nume notorii: Gh. Asachi, M. Kogălniceanu, A. Russo, N. Bălcescu, V. Alecsandri, Al. I. Cuza, T. Maiorescu, M. Eminescu, B. P. Hașdeu, O. Goga, N. Iorga, T. Ionescu, N. Titulescu, N. Ionescu, L. Blaga, P. Țuțea, A. Marino, P. Goma etc., etc. și mai nou, G. Liiceanu, H.-R. Patapievici ș.m.a., intelectuali de mare calibru, cu studii făcute la prestigioase centre universitare europene, modele de verticalitate și arhitectii unei opere majore – statul român modern.

De ce intelectualul de marcă basarabeană nu mai pledează astăzi cu fervoare pentru idei și idealuri naționale, nu mai demonstrează cu perseverență virtuți naționale: capacitate de eroism, gătință de sacrificiu, dragoste de libertate, temeritate în fața istoriei ingrate?

Ca să aflăm răspunsuri pertinente la aceste întrebări e necesară, credem, o succintă incursiune în biografia intelectualului postbelic.

În cazul Basarabiei, trebuie să vorbim despre un intelectual cu o ontologie aparte. Cum bine se știe în 1940, 1941, în 1944 – 1945, au fost exterminați o bună parte din învățătorii, preoții, inginerii, medicii, funcționarii etc. basarabeni. Mai apoi, să nu uităm că împreună cu Armata Română s-au retras, în 1944, din Basarabia peste 10 mii de intelectuali care aveau toate temerile că vor fi nimiciți sau deportați de “bogatirii blindați din Ural”, cum, de altfel, s-a și întâmplat în 1949 cu cei care au rămas. Astfel, nou-nouța RSS Moldovenească a rămas fără creieri. N-a fost însă o problemă prea grozavă pentru regimul comunist. Instituții superioare și medii de învățământ, înființate peste noapte, au început să tireze cadre naționale de “intelectuali”. Ilustrativ, în acest context, este tocmai destinul Rusandei Cojocar, personaj care, cum bine ați citit și dumneavoastră în *Frunze de dor*, după câteva luni de “știință” pedagogică, asimilată la Soroca, s-a întors învățătoare în Valea Răzeșilor... și au lăcrimat spre dimineață streșinile de papirus moldovenesc... și s-a enervat și badea Gheorghe: “cum, bre, să te însori... dacă ea de-amu-i Ruxanda Mihailovna...pe când eu am rămas ... un rob al pământului”.

“Uzinele” pedagogice (și nu numai) au fabricat la început, cu excepții, specialiști semidocti. Odată cu activitatea unor asemenea profesori, cu șapte clase și cursuri peda-

gogice de numai câteva luni (chiar și în condițiile actuale favorabile, absolventul consideră că 5 ani de facultate nu sînt suficienți pentru formarea lui ca specialist performant), a început declinul sistemului de învățămînt din Basarabia, consecințele căruia le mai suportăm încă.

Un alt aspect al problemei: accesul la studii superioare era îngrădit pentru băștinași. De cele mai multe ori, la un curs de 50 de studenți, la Institutul Politehnic, spre exemplu, cota basarabenilor putea fi de cel mult 10 inși, ceilalți erau ruși, ucraineni, evrei, găgăuji etc. De unde și, paradoxal, posibilitatea de a face studii mai degrabă la Voronej, Minsk sau Moscova (și studii de calitate), decît la Chișinău, Bălți sau Tiraspol.

Mai apoi, învățămîntul din Basarabia, ca, de altfel, și cel din întreaga Uniune Sovietică, era tăvălit temeinic prin mujdei ideologic. Cultivarea unui specialist multilateral pregătit... politic constituia rațiunea programelor de studii. Studentul de la litere, spre exemplu, putea să aflu la cursul de economie politică (sic!) că în Polonia cărbunele extras e cel mai ieftin dintre toate statele socialiste, membre ale KAER-ului și să nu știe că substantivul poate avea și cazul ablativului, că exista un Arghezi, Blaga, Barbu, Bacovia, Voiculescu, Rebreanu, Camil Petrescu, Mateiu Caragiale, Ibrăileanu, Lovinescu, Stănescu. etc. etc. Obligat să învețe o istorie trucată, studentul n-avea cum să cunoască istoria adevărată a neamului său, în schimb, era obligat să știe numele tuturor membrilor Biroului Politic și al secretarilor generali ai partidelor comuniste din Occident sau din lumea a treia.

În anii '80, la Facultatea de Filologie de la Institutul Pedagogic de Stat *Alecu Russo* din Bălți erau înmatriculați, de regulă, două grupe de studenți la limba și literatura moldovenească, o grupă la limba și literatura rusă și 4 grupe (!) la "Russkii iazîc v naționalinoi școle". Și în alte instituții (Institutul de medicină, Institutul Politehnic, Universitatea de

Stat etc.) o mare parte a disciplinelor de studii erau predate în limba rusă. Firește, întreaga populație băștinașă a fost supusă unui feroce proces de deznaționalizare, dar intelectualii, în primul rînd.

Pe de altă parte, insuficiența de specialiști, de care vorbeam mai sus, a fost acoperită efectiv și cu cadre sovietice, aduse de pe-aiurea, pe care regimul i-a definit, ulterior: "oameni care s-au jertfit, ridicînd RSS Moldovenească din ruine". Aceștia au știut să-i cultive, fără mari eforturi, intelectualului nostru sentimentul denivelării. Complexul inferiorității era amplificat și de senzația capilară că nu e el intelectual veritabil, cum erau cei din România interbelică, spre exemplu, ci unul de duzină, care a devenit automat component al elitei doar pentru că avea o diplomă de studii superioare, lucru menționat undeva și de Ion Druță. Scriitorul spunea că puterea tolera incompetența, ba uneori supraestima intenționat capacitățile modeste ale specialistului, lăsîndu-l să înțeleagă că el, regimul, știe cum stau lucrurile cu adevărat, dar, în schimbul docilității, se face a nu observa nimic. Era un fel de "complicitate nefertilă", ca să inversăm cunoscuta sintagmă a lui Ilie Constantin.

Uneori sub presiune, alteori pentru favoruri, intelectualul a demisionat și a acceptat să colaboreze cu regimul, sporind efectele totalitarismului.

Astfel, lingvistul demonstra că Lenin e, pe lîngă toate, și un mare semiotician, argumentînd "științific" ideea existenței a două limbi: româna și moldoveneasca, istoricul – că conducătorul (eufonie inevitabilă - n.n.) revoluției mondiale e a doua personalitate proeminentă după Hristos și că istoria Basarabiei începe la 1924, odată cu formarea prin stepele transnistrene a RSSA Moldovenească, poetul producea variații plate pe tema nemuririi lui Ilici, a înțelepciunii partidului și a raiului socialist, mărfuri "intelectuale" din care fîșnea atîta entuziasm și bucurie, încît deseori făcea dificilă distincția dintre instructorul de partid în

exercițiul funcțiunii și versificatorul în cel al ficțiunii, actorul de teatru și diafilm "se scâldea" în roluri cu partizani ascunși în codru cu verdeață, ilegaliști cu viză elvețiană, stahanoviști virili neadormiți lângă țîmăcoape; pictorul picta doar curată "natură naturată" socialistă, cîntărețul scotea triluri filomelice despre "frumosele nunți din colhoz"...

Speculînd carențele intelectualilor "inconsistenți", regimul a reușit să le reorienteze eforturile spre intrigi, lupte intestinale, probleme pecuniare, să-i corupă. Pare demnă de atenție ipoteza lui Andrei Vartic, care explica șirul lung de eșecuri istorice prin deteriorarea codului nostru ontologic. Din vremurile cînd am început să-i aruncăm în sulii de pe zidurile Sarmisegetuzei pe cei mai buni dintre daci, ca să-l aducă pe Zalmolxe, și cînd, conform "depozițiilor" Mioriței, cei doi români l-au omorît (ipoteză) pe al treilea, pentru că era mai gospodar și cu oi mai multe, și, mai ales, în epoca comunistă cînd cei virtuosi au fost marginalizați, exterminați cu metodă... noi, susține Vartic, nu am făcut alceva, decît ne-am ruinat, metodic și harnic, genofondul.

Intelectualul nostru își boteza copii și își sfințea casa pe ascuns, se cununa noaptea, ca să nu știe secretarul de partid, această fiind poate cea mai temerară formă de rezistență. Nu s-a încumetat să guste beția acțiunii solitare, s-a temut, cu rare excepții, să facă disidență. Și astfel, zbătîndu-se între corupție și virtute, între acceptarea statutului de marionetă grațioasă și rareori a celui de haiduc, și-a trăit în zadar cei mai frumoși ani de viață intelectuală postbelică.

Procesul de renaștere națională din anii '88-'92, generat de perestroika gorbaciovistă, infirmă aparent, "acuzele grele" aduse mai sus intelectualului. Dar asta doar aparent...

Într-adevăr, implicarea activă și efectivă a intelectualilor, deveniți ideologi și animatori ai procesului restructurării și transparenței, a adus victorii însemnate: limba română,

grafia latină, imnul "Deșteaptă-te, române!", stat independent, biruințe care au fost foarte ușor cedate. Deși au avut șansa în anii '90, să producă Unirea cu România, să-și îndeplinească, aidoma altor generații de intelectuali, "misiunea istorică", oamenii noștri cultivați au ratat. Desigur, au existat multe obstacole, circumstanțe nefavorabile care au determinat acest eșec. Personal, mă raliez la opinia lui Vitalie Ciobanu, care, într-un excelent eseu "Frica de diferență" publicat în *Contrafort*, vorbește despre faptul că anume conștientizarea inconsistenței, a decalajului valoric, teama de competiție a determinat cea mai mare parte a intelectualilor basarabeni să abandoneze ideea unității naționale, atunci cînd a fost posibilă. După un zvicnet în istorie, după deșteptarea dintr-un "somn de decenii", intelectualul (și poporul, așijderea) a căzut iarăși în letargie. Odată cu victoria partidului agrarian, în 1994, intelectualul nostru a început să cedeze lamentabil pozițiile și finalul este unul cunoscut: sîntem unica țară din Europa care a ales democratic și în două rînduri comuniștii. Nu spun, Doamne ferește, că nu am avut sau nu mai avem oameni de bună credință care au luptat sau continuă să slujească dezinteresat idealurilor naționale, dar majoritatea au capitulat. Au preferat să plece decît să se implice.

Cît privește viitorul problemei, nici el nu mi se pare tocmai alb. S-au pus multe speranțe în generația de după 90, cei care au cunoscut gustul libertății, au putut studia materii și lucruri inimaginabile pînă atunci. Însă, apatia lor civică, indiferentismul politic pe care îl manifestă nu doar în campaniile electorale au spulberat iluzia că tinerii pot realiza "schimbarea la față a Basarabiei".

Închei acest "documentar negru / alb" printr-o concluzie știută de toți: dacă un stat nu are o clasă de mijloc și intelectuali de marcă, el este o geografie politică.

Acum, cedez penița caligrafilor optimiști...